Prof. dr hab. Romuald Jończy
Katedra Ekonomii i Badań nad Rozwojem
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Grażyny Kowalewskiej
pt. *Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa*
wykonanej pod kierunkiem dr hab. Anny Organiściak-Krzykowskiej, prof. UWM
oraz dra Leszka Markowskiego jako promotora pomocniczego
na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
w Olsztynie

1. Ocena wyboru tematu, sformułowania celu i hipotez badawczych

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Grażyny Kowalewskiej nosi tytuł *Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa*. Treść rozprawy jest osadzona w dyscyplinie ekonomii i finansów. Praca liczy 269 stron oraz 15 stron aneksowych.

Pracę poświęcono zjawisku migracji personelu medycznego z Polski, dokonujących się głównie do Europy Zachodniej. Migracje te nasiliły się po akcesji Polski do Unii Europejskiej, a dotyczyły zwłaszcza personelu pielęgniarskiego. Rozmiary tych migracji wraz z postępującymi zmianami w strukturze kształcenia, wywołały niedobory strukturalne na branżowym rynku pracy. Towarzyszą temu inne zmiany, dokonujące się równolegle, jak m.in. stopniowe starzenie się populacji Polski czy zmniejszenie zainteresowania zawodem pielęgniarki/pielęgniarza, które sprawiają, że powstałe niedobory opieki pielęgniarskiej (i szerzej – zdrowotnej) traktować należy jako problem nie tylko branżowy, ale również poważny problem społeczny. Zjawisko drenażu młodych kadr kwalifikowanych (a personelu medycznego w szczególności) jest przy tym zjawiskiem obserwowanym nie tylko w Polsce, i cieszy się dużym

zainteresowaniem zarówno badaczy migracji, jak i rynku pracy. Z tego względu tematykę badań Autorki uznać należy nie tylko za trafnie dobraną w ramach dyscypliny naukowej, ale również ważną z praktycznego punktu widzenia i najprawdopodobniej bardzo istotną również w przyszłości.

Tytuł pracy – *Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa* – nie jest w wymiarze przedmiotowym i podmiotowym w pełni zbieżny z zawartością pracy.

W wymiarze przedmiotowym jest nieco węższy niż zakres pracy, której istotną część, w tym w zakresie dokonanych analiz empirycznych, poświęcono również konsekwencjom migracji, a także warunkom życia. Niemniej rozprawa jest skoncentrowana na warunkach i determinantach migracji.

Z kolei w wymiarze podmiotowym tytuł wydaje się niedoprecyzowany, gdyż praca ogranicza się jedynie do migracji zagranicznych prawie pomijając migracje wewnętrzne, które – co istotne - w obecnych polskich warunkach są wybierane przez młodzież częściej. Przez to mogą być uważane nawet za istotniejsze z regionalnej i lokalnej perspektywy badawczej. Można przy tym dodać, że wewnętrzne migracje młodzieży mają relatywnie większe rozmiary i znaczenie na badanych przez Autorkę obszarach peryferyjnych Polski Wschodniej. Tym samym poprawny byłby tytuł *Uwarunkowania migracji zagranicznych studentów/absolwentów pielęgniarstwa.* Możliwy byłby też podtytuł *ze szczególnym uwzględnieniem głównych ośrodków akademickich Polski Wschodniej*. Dysertacja koncentruje się bowiem w zakresie empirycznym na tych ośrodkach pomijając studentów pielęgniarstwa z mniejszych ośrodków akademickich – zwłaszcza z państwowych szkół wyższych.

W pracy Autorka wyróżniła tezę, cel główny, cele szczegółowe oraz hipotezy badawcze. Tezą określiła stwierdzenie – *ze względu na niskie zarobki oraz trudne warunki pracy młode pokolenie pielęgniarek emigruje z Polski.*

Jako cel główny wyznaczona została *identyfikacja i ocena uwarunkowań decyzji migracyjnych młodzieży studiującej na kierunku pielęgniarstwo w Polsce Wschodniej*. Sformułowane zostały również trzy cele szczegółowe:

1. Ocena skłonności do migracji studentów pielęgniarstwa

2. Ocena migracji studentów pielęgniarstwa w kontekście wybranych teorii ekonomicznych

3. Ustalenie na ile zamierzone migracje wynikają z relatywnej dyskryminacji płac pielęgniarek w stosunku do lekarzy, a na ile wynikają one z lepszego niż w kraju poziomu płac za granicą.

4. Określenie kierunków i planów migracyjnych absolwentów pielęgniarstwa

Wyznaczono też trzy hipotezy:

H1 - niski poziom płac pielęgniarek determinuje decyzje migracyjne studentów pielęgniarstwa

H2 - podjęcie decyzji migracyjnych przez studentów pielęgniarstwa jest związane z istnieniem sieci migracyjnych

H3 - lepsze warunki i perspektywy zatrudnienia za granicą uzasadniają decyzje migracyjne studentów pielęgniarstwa.

Wymienione cele i hipotezy uznaję za zasadniczo poprawne. Można jednak było połączyć – pokrywające się w dużym stopniu cel pierwszy i czwarty oraz hipotezę pierwszą i trzecią. Ponadto - w kontekście rozległości i szczegółowości prowadzonych w pracy analiz - cele szczegółowe a zwłaszcza hipotezy mogły zostać określone w sposób mniej ogólny i bardziej eksponujący nowość poczynionych ustaleń. Brakuje w tym zakresie min. ujęcia na poziomie celów lub/i hipotez niezmiernie istotnej kwestii trwałości migracji personelu pielęgniarskiego – tzn. określenia - czy będą to wyjazdy definitywne czy też okresowe-zarobkowe związane z powrotem i m.in. transferem dochodów. Szerzej i zarazem dokładniej mogła zostać ujęta kwestia - na ile zamierzone migracje wynikają (są wypychane) np. z relatywnej dyskryminacji (płace, prestiż w stosunku do innych zawodów także wewnątrz branży np. w stosunku do lekarzy) personelu pielęgniarskiego w kraju, a na ile z lepszych niż w kraju warunków zatrudnienia i życia za granicą.

2. Uwagi ogólne

Analiza migracji jest szczególnym obszarem badań, który wyróżnia kilka cech mocno utrudniających badania naukowe, dotyczy to zwłaszcza możliwości stosowania (użytych przez Autorkę w pracy) badań ilościowych związanych z analizą statystyczną. Wynika to szeregu uwarunkowań. Pierwsze związane jest z problemami ze zdefiniowaniem migracji i poszczególnych jej rodzajów (kto i kiedy jest migrantem, czy

jest np. migrantem zarobkowym, migrantem trwałym itd.), a także z trudnością/niemożnością przyjęcia na użytek badań empirycznych (zwłaszcza badań sondażowych dotyczących determinant migracji) ich definicji ze statystyki publicznej. Związane to jest z drugą charakterystyczną dla badań migracyjnych trudnością, związaną z niedostępnością wiarygodnych/przydatnych danych statystyki publicznej dotyczących mającej miejsce (realnie a nie formalnie) migracji definitywnej i czasowej. Ta rozbieżność (danych – zwłaszcza meldunkowych i realiów) wynika głównie ze sposobu klasyfikacji stosowanego w statystyce publicznej, nie biorącego pod uwagę powszechnej ignorancji obowiązku meldunkowego i -– w rezultacie skutkującym niedoszacowaniem migracji trwałej i pomijaniem zarobkowej migracji krótkookresowej. Powoduje to również, że źródła te można wykorzystywać jedynie w ograniczonym stopniu i przy przyjęciu szeregu zastrzeżeń/założeń. Niezależnie od tych problemów związanych z terminologią, klasyfikacją i (nie)przydatnością danych sama rzeczywistość i warunki determinujące migracje zmieniają się bardzo dynamicznie (akcesja do Unii Europejskiej, do strefy Schengen, imigracja m.in. z Ukrainy, epidemia Covid 19, uchodźstwo z Ukrainy). Ważne są również - nie tak dynamiczne, ale relatywnie istotne w przypadku Polski – zmiany demograficzne, koniunkturalne, na rynku pracy, w opiece i świadczeniach społecznych, związane z umasowieniem szkolnictwa wyższego czy nawet zmianą stylu życia.

Warto dodać, że procesom wzrostu i różnicowania się mobilności towarzyszy dynamiczny rozrost badań nad migracjami i przyrost różnego rodzaju opracowań badawczych.

Wszystko to powoduje, że kardynalnym warunkiem podjęcia badań nad migracjami, a zwłaszcza podjęcia się pracy, w oparciu o którą ma być nadany stopień naukowy, jest rozpoznanie badanego tematu, dorobku i dotychczasowych ustaleń w tym zakresie, wybór/przyjęcie – określenie i konsekwentne trzymanie się terminologii, określenie założeń, czasokresu analizy i uświadomienie sobie (a później czytelnikowi pracy) subtelności i warunkowości związanej z ograniczoną możliwością wykorzystania wniosków i danych. Lepiej też i łatwiej – wobec tych problemów – prowadzić badania zawężone tematycznie i obszarowo.

Autorka pracy w części teoretycznej dysertacji częściowo sygnalizuje znajomość tych trudności, choć nie wykorzystuje tego w pełni do precyzyjnego dookreślenia i późniejszego traktowania zakresu i czasokresu badań oraz warunkowości niektórych wniosków.

W pracy wykorzystano obszerną literaturę przedmiotu, z której istotną część stanowią źródła obcojęzyczne, oraz podstawowe badania polskie poświęcone kluczowym dla tematu i celów pracy rodzajom migracji: migracjom zewnętrznym, zagranicznym migracjom zarobkowym, migracjom młodzieży oraz analizom rynku pracy i warunkom życia.

W zakresie treści zawartych w części analityczno-wnioskowej pewien niedosyt budzi – sygnalizowane już- pominięcie kwestii migracji wewnętrznych, jak również wąskie potraktowanie problemu utrwalania się migracji zagranicznej. Pierwsza z tych kwestii – nawet jeśli została pominięta w badaniach empirycznych, winna być przedstawiona i wyjaśniona na etapie formułowania koncepcji pracy oraz włączona (przynajmniej w formie przytoczenia wniosków z badań innych Autorów) w części wnioskowej. Jest to tym bardziej wskazane, że praca zawiera również treści rekomendacyjne odnoszące się do ogólnego problemu wyludnienia oraz (nie)dopasowań na rynku pracy. Celowość szerszego ujęcia tej kwestii wynika m.in. z tego, że dostępna wiedza (m.in. liczne publikacje P. Śleszyńskiego) wskazuje, że na badanym obszarze przeważają w ostatnich latach migracje wewnętrzne, dokonujące się w kierunku dużych ośrodków regionalnych, a nie migracje zewnętrzne. Istotne jest, że analizowana grupa respondentów nie tylko stanowi potencjalnych migrantów zagranicznych ale już częściowo (a najprawdopodobniej w większości) de facto dokonała migracji wewnątrz kraju, ponieważ przybyła do (badanych) stolic regionów Polski Wschodniej z mniejszych miejscowości. Jest to ważne też dlatego, że osoby przybyłe na studia najczęściej nie deklarują zamiaru powrotu do miejsca pochodzenia, a zagranica nie jest dominującym miejscem ich zamierzonego pobytu.

3. Struktura pracy

Ogólny układ recenzowanej pracy mgr Kowalewskiej jest prawidłowy. Układ ten tworzą: w*prowadzenie*, rozdziały teoretyczno-przeglądowe (1 i 2), charakteryzujące

problem i obiekt badawczy (3 i 4) oraz analizujące wyniki własnych badań empirycznych (5 i 6).

Po wprowadzonych zmianach (zob. punkt 6 recenzji) struktura pracy nie budzi poważniejszych zastrzeżeń.

4. Ocena metodyki badań i poprawności wnioskowania

Podstawą analiz empirycznych są ankietowe badania własne przeprowadzone w pięciu ośrodkach uniwersyteckich Polski Wschodniej. Wykonano w tym zakresie badania ankietowe na grupie 745 osób – studentów kierunku pielęgniarstwo.

Przeprowadzanie badań dotyczących uwarunkowań mobilności nie wśród migrantów, ale wśród potencjalnych migrantów, tzn. przed momentem podjęcia wyjazdu jest dopuszczalne i praktykowane w badaniach determinant wyjazdów. Argumentami za badaniem w tym momencie są niższe koszty badania, dostępność do całych roczników poszczególnych grup zawodowych i możliwość – poprzez badanie pełnej populacji – ustalenia powodów nie tylko przyciągających i wypychających za granicę, ale również zatrzymujących w miejscu pobytu.

Badana grupa, choć imponująca liczebnością nie jest jednak reprezentatywna (co częściowo przyznaje Autorka) dla grupy studentów pielęgniarstwa w Polsce Wschodniej. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze pominięto studiujących w mniejszych ośrodkach i mających zapewne inne preferencje migracyjne (niż badani w większych ośrodkach przez Autorkę) ze względu na m.in. prawdopodobnie gorszą sytuację materialną, gorsze wyniki w nauce/przygotowaniu do zawodu i pochodzenie z peryferyjnych rynków pracy. Po drugie wynika to z nie w pełni losowego doboru próby. W zamiarze badaniu mieli być poddani wszyscy studenci obu stopni, w istocie przebadano mniejszą część spośród nich. Problem nielosowości wynikający z tego, że badane były jedynie osoby obecne na zajęciach Autorka starała się zrekompensować docierając do nieobecnych w inny sposób. Te wysiłki były o tyle istotne, że osoby uczęszczające na zajęcia/lekcje mają zazwyczaj inne preferencje migracyjne niż nieuczestniczące w nich.

Dyskusyjne jest również połączenie w jedną grupę studentów różnych lat, trybów i stopni studiów. Niepracujący/ce 20 latkowie/latki mają na ogół inne preferencje,

doświadczenia i stopień sprecyzowania planów życiowych niż np. 28 letnie osoby kończące studia i pracujące w zawodzie.

Uwagi powyższe oczywiście nie kwestionują przydatności wykonanych badań oraz możliwości wykorzystania ich w doktoracie w formie analizy ilościowej. Niemniej konieczne było – co Autorka częściowo czyni - dookreślenie możliwości wnioskowania.

Kwestionariusz badawczy liczył ponad 40 pytań i cech metrykalnych, co skutkowało bogactwem, a w zasadzie nadmiarem uzyskanego materiału empirycznego. Pociągnęło to za sobą trudności w wyselekcjonowaniu cech i zmiennych, które winne zostać poddane analizie, a następnie strukturalnymi problemami w selekcji i strukturze prezentacji wyników.

W przetwarzaniu wyników ankietyzacji oraz innych wykorzystanych danych zastosowano, zwłaszcza w zakresie analizy czynników determinujących wyjazdy, szereg interesujących i zaawansowanych sposobów analiz m.in. regresję logistyczną (wieloczynnikowy model regresji logistycznej) oraz wielowymiarową analizę korespondencji. Wielowymiarowość przeprowadzonej analizy polegająca na uwzględnieniu oddziaływania wielu czynników a jednoczesne pomiarze siły ich oddziaływania jest – w mojej ocenie - największym walorem empirycznej części pracy.

Pragnę podkreślić, że wyniki uzyskane przez Autorkę w analizie wskazują na miarodajność próby i rzetelność ankietyzacji, gdyż prowadzą do rezultatów, ustaleń i wniosków (np. s.164, 168), spodziewanych przeze mnie, a których prawdopodobnie nie mogła przewidzieć Autorka. Stwierdzam też i doceniam dokonanie szeregu interesujących ustaleń, nie tylko bezpośrednio związanych z celami i hipotezami dysertacji.

Niemniej również w części empirycznej zdarzają się proste błędy. Przykładem mogą być treści s. 151-152. Autorka prezentuje zależność pomiędzy poziomem dochodów badanych (na członka rodziny), a deklarowaną przez badanych chęcią pomocy rodzinie (jako motywem migracji). W tytule tabeli pisze – najprawdopodobniej nieprawidłowo, że chodzi o dochody uzyskane za granicą, zaś w samej tabeli, że o ogólne dochody w przeliczeniu na członka rodziny – jak to zawiera kwestionariusz ankiety (s.279). Ponadto wartości procentowe zawarte w tej tabeli, które powinny – jak się domyślam - wskazywać udziały procentowe badanych reprezentujących różne przedziały dochodów

deklarujących „chęć pomocy rodzinie" jako motyw wyjazdu sumują się do 100%, co jest raczej niemożliwe, bo są to wielkości niezależne od siebie.

Niekiedy wnioskowanie, choć generalnie poprawne jest zbyt kategoryczne (np. drugi akapit podrozdziału 6.1 - s. 167, czy ostatnie zdanie tego samego podrozdziału - s.182) i wymaga zrelatywizowania oraz doboru słów.

Krótkiej uwagi wymaga też sposób wykorzystania w pracy danych statystyki publicznej, takich jak migracje czasowe (w spisach powszechnych), wynagrodzenia, czy liczba ludności. Dane te nie do końca, co już sygnalizowano, odzwierciedlają rzeczywistość i właściwe byłoby opatrzenie tego przynajmniej zastrzeżeniami od dawna zgłaszanymi w literaturze tematu (Sakson, Kupiszewski, Jończy, Śleszyński, Bijak).

Z punktu widzenia wyznaczonych celów i hipotez za niekonieczne uważam (tak szerokie) analizy dotyczące m.in. minimum egzystencji, ubóstwa i wielkości PKB w poszczególnych krajach Europy, czy stóp bezrobocia. Nie jest też jasne, dlaczego analiza dotyczy zbyt krótkiego (jak na analizę zmian makroekonomicznych) okresu czasowego trzech lat (2016-2018).

5. Ocena językowa i redakcyjno-formalna pracy

Praca napisana jest nieskomplikowanym językiem. Występują rzadkie błędy literowe, nieco częstsze, ale też nieliczne błędy językowo-stylistyczne i związane z nieoptymalnym doborem zestawień. W przypadku niektórych wykresów budzi wątpliwość nieprzemyślany dobór zbliżonych kolorów, który w niektórych przypadkach mocno komplikuje odczyt wyników (np. rys. 31)

W kilku przypadkach zestawienia są nieprawidłowo rozmieszczone na stronach, co powoduje, że opis, tytuł, czy część zestawienia znajduje się na niewłaściwej stronie (np. tab. 45, 64).

Zdarzają się błędy terminologiczne, w tym bardzo proste np. na s.102 stosowanie określeń „najmłodsze i najstarsze narody" w stosunku do ludności państw, a nie grup narodowościowych.

Jednak ilość i rodzaj błędów, choć istotna, nie jest nadmierna i nie utrudnia lektury. Nie jest też zauważalne – dość typowe w pracach o tak bogatym materiale badawczym – znaczące pogorszenie się językowo-redakcyjnej jakości pracy w części empirycznej.

6. Zmiany w dysertacji w porównaniu do wersji z lipca 2022 roku

Chciałbym podkreślić, że w porównaniu do poprzednio recenzowanej wersji dysertacji dokonano obszernych i istotnych zmian w wymiarze strukturalnym, terminologicznym i merytoryczno-wnioskowym, które w każdym z tych zakresów znacząco poprawiły pracę. Niektóre z zauważonych zmian podaję poniżej.

1. Doprecyzowano zakres, obiekt badań, cele szczegółowe i hipotezy szczegółowe.
2. Poprawiono strukturę pracy m.in. tworząc z części empirycznej pracy (poprzedni rozdział piąty) dwa rozdziały – rozdział piąty i szósty. W piątym zawarto m.in opis metodyki badań (dokąd słusznie przeniesiono część treści zawartych uprzednio we wprowadzeniu) oraz charakterystykę badanej grupy respondentów. Szósty skoncentrowano na determinantach wyjazdów.
3. W przypadku niektórych części pracy – kilku rozdziałów i podrozdziałów - wprowadzono nazewnictwo prawidłowo (lub lepiej niż poprzednio) informujące o zawartych treściach. Usunięto też niektóre podtytuły.
4. Uzupełniono przegląd badań naukowych i konteksty badawcze, w tym o wyniki badań realizowanych w Polsce, także dotyczących emigracji polskich pielęgniarek oraz absolwentów kierunku pielęgniarstwo.
5. Oceniono stan i niedobór wiedzy badawczej na temat migracji, zwłaszcza migracji zarobkowych pielęgniarek, studentów i absolwentów kierunku pielęgniarstwo w warunkach poakcesyjnych.
6. Przeanalizowano sytuację pielęgniarek na tle grupy specjalistów i porównano ich zarobki do przedstawicieli innych zawodów w branży.
7. Z pracy usunięto niektóre treści zbędne, niejasne i stanowiące nadinterpretację uzyskanych wyników.
8. Poprawiono jakość opisu i interpretacji zamieszczonych rysunków i zestawień danych.
9. Znacznie zredukowano wykorzystanie danych nieaktualnych do czasu badań (m.in. NSP 2002, 2011) lub dotyczących nieoptymalnie dobranych okresów czasu.
10. Pracę znacznie poprawiono w zakresie definicyjno-pojęciowym, bardziej dbając o jednolitość i konsekwencję w stosowaniu pojęć i wielkości.

11. W części metodycznej doprecyzowano kwestię reprezentatywności badań w odniesieniu do badanego obszaru zwracając m.in. uwagę na nieobecność w badanej grupie studentów z mniejszych ośrodków akademickich mogących mieć inne preferencje i poglądy w zakresie analizowanych zagadnień.
12. Skrócono i poprawiono *Wprowadzenie*.
13. Szerzej opisano czasokres i przebieg badania, przedstawiono problemy wynikłe w trakcie ich przebiegu oraz możliwości/problemy analizy i interpretacji wyników.
14. Lepiej sformułowano główne wnioski badawcze, oceniono stopień realizacji celów i weryfikacji hipotez, odnosząc również ustalenia do kontekstów teoretycznych.
15. Dodano bardzo wartościowy podrozdział *Trwałość migracji* (5.3), w którym przedstawiono wyniki badań ankietowych dotyczące celu migracji, chęci powrotu do kraju i planowanego czasu trwania migracji.

W sumie wykonano dużo pracy, co pozwoliło wyeliminować lub istotnie zredukować zdecydowana większość poprzednio obecnych niedociągnięć.

7. Wnioski końcowe i konkluzja

Ocenę końcową sprowadzam do następujących wniosków.

1. Wybrana przez Autorkę tematyka rozprawy obejmuje zagadnienia ważne z naukowego i bardzo ważne z praktycznego punktu widzenia.
2. Podejście badawcze może być traktowane jako posiadające pewne – m.in. w zakresie analizy wieloczynnikowej, metodyki obliczeń i modelowania – walory nowości oraz poszerzające wiedzę nie tylko w obrębie grupy zawodowej, na której koncentrowało się badanie.
3. Wykorzystano i przeanalizowano szeroką literaturę przedmiotu uwzględniając również w wystarczającym stopniu najważniejsze prace zrealizowane w Polsce.
4. W ramach pracy przeprowadzono rozległe, pracochłonne, zaawansowane metodycznie i wartościowe naukowo badania typu ilościowego, które nawet przy pewnych ograniczeniach w możliwości interpretacji wyników, stanowią cenne źródło wiedzy.

5. Wyznaczone cele zrealizowano a hipotezy zweryfikowano. Niezależnie od tego materiał empiryczny i sposób przeprowadzonej analizy ilościowej dostarczył szeregu innych, częściowo cennych danych i wniosków, nie związanych bezpośrednio z wyznaczonymi celami i hipotezami badawczymi.
6. Ustalenia Autorki dotyczące determinant migracji m.in. w zakresie selektywności migracji oraz niezbieżności zróżnicowań płacowych oraz zróżnicowań w subiektywnej ocenie dobrobytu wnoszą nową wiedzę do badań migracyjnych.
7. Część wniosków może - po uzupełnieniu i dopracowaniu- zostać wykorzystana zarówno w zakresie identyfikacji roli wypychania oraz przyciągania, jak i możliwości krajowego i regionalnego oddziaływania na wielkość migracji oraz zaprojektowania odpowiedniej polityki na poziomie branżowego rynku pracy.
8. Szeroki zakres badanych zagadnień wynikający m.in. z nadmiernej rozbudowy kwestionariusza wywołał trudności strukturalne. Związane one były z jednej strony z nadmiarem materiału empirycznego, niekoniecznie ściśle związanego z koncepcją pracy, a z drugiej z problemami Autorki, związanymi z jego umiejscowieniem i uwzględnieniem w dysertacji.
9. Pracy nadal zawiera pewne błędy i niedoskonałości, obecnie zdecydowanie mniej liczne i mniej istotne. Wymieniłem je wcześniej w formie uwag o charakterze krytycznym i polemicznym.

W sumie walory pracy, zwłaszcza ustalenia empiryczne rekompensują pewne, znacznie mniej liczne niedociągnięcia, Dlatego przedstawioną pracę doktorską Grażyny Kowalewskiej pt. ***Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa*** oceniam pozytywnie – jako spełniającą wymogi stawiane pracom doktorskim - i wnoszę o jej dopuszczenie do dalszych etapów postępowania zgodnie z obowiązującymi, dotyczącymi tego przewodu doktorskiego, przepisami.

3.03.3023

Romuald Jończy